

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Område Landskapsutveckling

Skötsel med barnperspektiv

– skolgårdens grönytor och barns önskemål

Management with a child perspective

Jens Larsen

Landskapsingenjörsprogrammet
Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Alnarp 2011

Skötsel med barnperspektiv – skolgårdens grönytor och barns önskemål

Management with a child perspective

Jens Larsen

Handledare: Märit Jansson, SLU, område Landskapsutveckling

Examinator: Fredrika Mårtensson, SLU, område Arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: C

Kurstitel: Examensarbete för landskapsingenjörer

Kurskod: EX0361

Program/utbildning: Landskapsingenjörsprogrammet

Ämne: Landskapsplanering

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2011

Omslagsbild: Jens Larsen

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Barnperspektiv, skötsel, skolgård, gåtur, växtmaterial

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap.
Område Landskapsutveckling

Förord

Genom tidigare erfarenheter som skötselarbetare på skolgårdar blev jag intresserad av skötsel och barns utemiljöer. Ett intresse som under studier till Landskapsingenjör vid SLU stärktes och blev mer betydelsefullt för mig, bland annat tack vare möten med människor som på olika sätt forskar och arbetar med barn och deras utemiljöer. Dem, bland andra, vill jag tacka här.

Jag vill först och främst rikta ett stort och innerligt tack till Märith Jansson, min handledare. Tack för ditt engagemang, dina synpunkter och dina goda råd i stort som smått.

Stort tack till barn och personal på Nya Stenkulaskolan i Malmö.

Jag vill även tacka Torsten Kellander på SLU och Emma Pålsson på Malmö stad för inspiration. Tack till Petra Bengtsson, Fredrik Gullö och framför allt skötselarbetare på Kommunteknik för er tid och hjälp.

Sist men verkligen inte minst vill jag framföra ett varmt och djupt tack till nära och kära för hjälp och tålamod. Lena, Ole, Åsa, Sanna och finaste Linda. Även tack till dig Loui för att du väntade in 2011.

Jens Larsen

2011-01-10

Om inget annat anges tillhör bilderna i arbetet författaren och samtliga bilder är skyddade enligt lagen om upphovsrätt.

Sammanfattning

Barns utemiljöer är viktiga för deras lek och hälsa och det finns en stor mängd forskning som beskriver hur dessa utemiljöer, däribland skolgården, bör planeras och utformas för att uppmuntra till lek och rekreation. I samma forskning framkommer tydligt hur viktig naturen och växterna är för barns lek och utveckling. Däremot nämns sällan hur skötseln av skolgården bör struktureras vilket är ett av motiven till att detta arbete gjorts. Egna erfarenheter av skötselarbete i barns utemiljöer har också motiverat denna studie. Arbetet syftar till att lyfta fram ett barnperspektiv på skötseln av skolgården genom att identifiera och diskutera skillnader mellan skolbarns och skötselarebetsares perspektiv på skolgårdens skötsel.

Inledningsvis presenteras ämnet genom en litteraturgenomgång. En fältstudie, bestående av en observation och två gåturer, valdes för att kunna tillvarata och diskutera barnens och skötselarbetarnas åsikter kring skolgården. Fältstudien gjordes på en skolgård i Malmö där en inledande observation följdes upp av två gåturer, en med fyra barn och en med två skötselarbetare. Avsikten med studien var att först observera var barnen lekte och utifrån tre valda platser göra gåturer för att få fram barnens och sedan skötselarbetarnas syn på platserna.

Barnen använde vegetationen och materialet från växterna flitigt och på många olika sätt. I vegetationen fann de också egna mer eller mindre hemliga platser. Skötselarbetarna visade tydliga och bra exempel på att ett barnperspektiv återspeglas i deras arbete genom att de bland annat främjade en mångfald i vegetationen och betraktade växtligheten som främst till för barnen. Samtidigt visade de också på en del brister i sin kunskap kring barnperspektivet, genom att viktigt lekmaterial samlades upp och togs bort från skolgården och att en del av skolgårdens växtlighet inte ansågs vara till för barnens lek.

Det är tydligt hur viktigt material från växter är för barnens lek på skolgården och att detta material genom skötseln både kan och bör stanna kvar inom skolans område. Det är också viktigt att skolgårdens växtlighet ses som barnens växtlighet och att deras möjligheter till denna inte begränsas. Genom kunskap och intresse hos skötselarbetare kan skolgårdar skötas mer utifrån barns önskemål.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
Syfte och mål	1
Disposition	1
2. Bakgrund	3
Utemiljöns betydelse för människan	3
Barns utemiljö	3
Skolgården	5
Personlig bakgrund	6
3. Metod och material	8
Metodval	8
Avgränsningar	8
Litteraturstudie	9
Barnperspektiv	9
Val av skolgård	9
Observation	10
Gåtur	10
Analys	11
4. Resultat	12
Inledning	12
Tre platser	12
Ekdungen	12
Buskslätten	13
Den naturlika vegetationen	14
Egna platser	15
Hagtornshäcken	15
Sommarblomsplanteringen	16
Hästkastanjerna	17
Spireabuskaget	17
Skolgårdens helhet	18
5. Diskussion	19
Växtmaterial och Barns platser	19
Växtmaterial	19
Barns platser	19
Betydelsen av naturlig vegetation	20
Metoddiskussion	20
Fältstudie	20
Informanter	21
Litteraturstudie	21

6. Slutsatser	23
Nya Stenkulaskolan idag	23
Material bör lämnas på skolgården	23
Mer extensiv skötsel bättre för barnen?	23
Skolgårdsskötsel utifrån barns önskemål	24
Fortsatta studier	24
7. Referenser	25

1. Inledning

Barns utemiljöer påverkar deras lek, hälsa och utveckling och är därför en viktig del av deras liv (Fjörtöft 2004; Mårtensson 2004; Boldemann et al. 2006; Grahn 2007). Det finns mycket forskning som visar på hur barns olika utemiljöer, däribland skolgården, bör se ut och planeras för att tillgodose barns behov. I denna forskning förmedlas på olika sätt ett barnperspektiv på gestaltning av barns utemiljöer. Skötseln av samma miljöer är däremot ett förhållandevis outforskat ämne, trots att skötseln innebär uppenbara möjligheter att påverka och förändra barns utemiljöer. Det är därför viktigt att undersöka hur barn ser på skötseln av sina utemiljöer, detta för att kunna få fram hur de anser att deras utemiljö ska se ut och skötas.

Skolgården utgör en viktig och stor del av barns utemiljöer (Titman 1994; Lindholm 1995). Den ska vara skapad för barn och deras lek vilket gör att den också bör skötas för detta ändamål. Detta gör det än mer aktuellt att försöka lyfta fram ett barnperspektiv på skötseln av utemiljöer för barn så att dessa i framtiden kan skötas utifrån barns önskemål. Genom att undersöka ett barnperspektiv på skötseln av exempelvis skolgården kan också barns status höjas eftersom deras önskemål då tas på allvar (Lindholm 1995). I skollagen och den nya läroplanen som börjar gälla hösten 2011 nämns varken skolgårdens utformning eller skötsel, trots att vikten av barns utemiljöer borde vara känd för både politiker och tjänstemän. Detta motiverar denna studie ytterligare och vikten av att synliggöra ämnet.

Att jag har tidigare erfarenheter som skötselarbetare i barns utemiljöer anser jag har betydelse för detta arbete och detta beskrivs därför i bakgrundskapitlet under Personlig bakgrund.

Syfte och mål

Syftet med det här arbetet är att utveckla kunskapen om hur skötseln av barns utemiljöer kan anpassas till ett barnperspektiv, dels genom att betona vikten av utemiljön för barns lek och hälsa, dels genom att förmedla ett barnperspektiv på skötseln av barnens utemiljö. Jag vill uppnå följande delmål:

- Kort sammanfatta betydelsen av utemiljön och skolgården för barns lek och hälsa
- Beskriva skillnader och likheter mellan barns och skötselarbeters syn på vegetationen på en skolgård
- Diskutera hur vegetationen på en skolgård kan skötas med hänsyn till barns önskemål

Disposition

Arbetet är disponerat på följande sätt: Bakgrundskapitlet består av en kort och översiktlig forskningsbakgrund kring utemiljöns betydelse för barn och deras lek samt en personlig bakgrund där mina egna erfarenheter som skötselarbetare tas upp. Under Metod och material nämns förutom valda metoder och avgränsningar för mitt arbete även val av skolgård, min tolkning av begreppet barnperspektiv och analysprocessen. Därefter presenteras resultatet i ett kapitel där en inledning kring skolgårdens utseende följs av de tre valda platserna och barnens egna platser. Informanternas syn på skolgårdens helhet avslutar resultatkapitlet. I diskussionskapitlet tar jag upp

skillnader och likheter mellan barnens och skötselarnas syn på skolgården och i metoddiskussionen resonerar jag kring mina valda metoder och mina informanter. Under det avslutande kapitlet Slutsatser presenterar jag de slutsatser jag kommit fram till som är kopplade till mina delmål. Slutsatser som rör Nya Stenkulaskolan men även mer generella sådana. Slutligen nämns kort fortsatta undersökningar som skulle kunna vara intressanta för att utveckla ämnet.

2. Bakgrund

Bakgrundskapitlet består av en kort och översiktlig forskningsbakgrund kring utemiljöns betydelse för barn och deras lek. I denna nämns inledningsvis utemiljöns vida betydelse för människan, för att sedan fokusera på barnens utemiljö och slutligen skolgården. Under delen Personlig bakgrund tas även egna erfarenheter som skötselarbetare i utemiljöer för barn upp.

Utemiljöns betydelse för barn

Människor mår bättre av en regelbunden kontakt med grönska (Grahn 2007). Besök i naturen avlastar oss människor och underlättar vår koncentrationsförmåga, vilket gör oss både lugnare och piggare anser Grahn (2007). Naturens avkopplande effekt kan bero på att människan i naturen använder sig av en spontan uppmärksamhet där intryck inte behöver vägas och sorteras (Grahn 1992). I en stadsmiljö däremot använder människan en mer riktad koncentration som konsumerar stora mängder energi genom att hela tiden sortera och prioritera olika intryck. Detta kan vara ett problem eftersom människan från första början har utvecklats i en naturmiljö där hon hushållar med sin energi (Grahn 2007).

Det finns forskning som visar att människan behöver rekreation för att må bra (Grahn 1991). Detta behov gäller inte enbart på fritiden, vilket gör att någon form av möjlighet till rekreation bör finnas överallt där människan finns. Grahn (1991) menar också att enformiga miljöer kan påverka människans hälsa negativt. Detta kommer fram i studier som visar att en monoton miljö kan hämma utvecklingen av hjärnan då den är i behov av varierande sinnesintryck för att fungera bra (Grahn 1991).

Det finns en koppling mellan vuxnas barndomsminnen och naturen (Lindholm 1995). Många vuxnas barndomsminnen utspelar sig utomhus vilket förmodligen beror på att det just i utemiljön har funnits möjligheter för dem som barn att utforska världen med alla sinnen. Detta menar Lindholm (1995) kan i sin tur förklara varför naturen ger människan ro och avkoppling, eftersom flera platser påminner om upplevelser vi haft som barn.

Barns utemiljö

I en studie kring barns användning av uterummet tillfrågades barn vart de går för att träffa andra barn. Mer än 80 procent svarade då olika platser utomhus (Moore 1986). Lindholm (1995) menar att barn föredrar platser som de kan upptäcka och skapa fram själva, framför de som vuxna iordningsställt åt dem. Rasmussen (2004) anser att barns egna platser är minst lika viktiga som de platser vuxna konstruerat för barn. Framför allt därför att endast barn kan finna och berätta om sina egna platser. Största delen av barns tid utomhus, upp mot 90 procent spenderar de på platser som inte är planerade för barns lek (Nilsson 2003). När det gäller val av miljö föredrar barn, oavsett erfarenhet, naturliga miljöer framför byggda urbana miljöer (Titman 1994).

Genom leken undersöker och lär sig barn om varandra, sig själva och sin omgivning (Grahn 1991). Detta gör att det är viktigt att barns utemiljö utmanar och överraskar samtidigt som den erbjuder förändring. Två typiska egenskaper för utomhuslek är vidlyftighet och sinnlighet (Mårtensson 2004). Den vidlyftiga leken, menar Mårtensson (2004), kännetecknas av att den snabbt kan förändras i sin struktur och

upplevs därmed som ganska kaotisk. Detta kräver att barn på något sätt släpper på den egna kontrollen och låter omgivningen vara med och föra leken. Mårtensson (2004) anser att barns sinnliga upplevelse av sin utemiljö handlar om hur de observerar och tar in utemiljön genom sina sinnen och hur detta påverkar dem känslomässigt. Eftersom utemiljön spelar en betydande roll för leken genom dessa två egenskaper bör den kunna erbjuda barn rörelsefrihet, rum och kontakt med naturen (Mårtensson 2004).

Barns hälsa och utveckling påverkas av utemiljön. Grahn (2007) menar att barn troligen utvecklar en sämre motorik och koncentrationsförmåga i en miljö där barns behov av varierad, vidlyftig och sinnlig lek inte uppfylls. Det finns forskning som tyder på att den motoriska förmågan hos barn som leker i naturmiljöer är bättre än hos de barn som leker vid mer traditionella lekplatser (Fjørtoft 2004). Studier visar också att mer utomhusvistelse för förskolebarn leder till en lägre sjukfrånvaro och en bättre fysik (Söderström et al. 2004). Boldemann et al (2006) visar att det finns ett samband mellan förskolans vegetation och barns fysiska aktivitet och exponering för UV-strålning. I en rymlig och kuperad utemiljö med träd och buskar rör barn mer på sig samtidigt som de utsätts för mindre av den skadliga strålningen från solen (Boldemann et al. 2006). Åtgärder för att förbättra barns utemiljöer kan vara att tillvarata och göra naturmark och träd i lekmiljön tillgängliga, samt placera populära lekredskap i skuggan av träd (Boldemann et al. 2006).

Det finns forskning som pekar mot att barns utemiljö ska vara tålig och utan strikta regler eller begränsningar (Grahn 1991) och att det ska finnas möjligheter för barn att skapa egna platser som kan ge en form av avskildhet (Titman 1994). Fjørtoft och Sagie (2000) visar att en varierad natur med en stor mångfald har en positiv påverkan på barns lek och lärande. Grahn (1991) anser att utemiljön för barn bör vara kuperad och innehålla någon form av skog, mjuka buskar, frukter och gärna djur och vatten av något slag. Vidare menar författaren att utemiljön ska erbjuda olika sorters material som är viktigt för bland annat barns symbollek. Moore (1989) anser att barns olika lekar både uppmuntras och initieras av växtmaterial. Författaren konstaterar att växtdelarna används på åtskilliga sätt i olika lekar och att de gagnar barns lek och lärande. Grahn et al (1997) är inne på samma sak när de konstaterar att barn genom att undersöka och använda växtmaterial som exempelvis frön, frukt och blad lär känna naturen på ett konkret sätt vilket främjar lärandet och leken.

Träd och gröna platser uppskattas av barn på många olika sätt. Under gåturer med barn i Stockholms innerstad visar Cele (2005) att det var träden som barnen talade mest om och som framkom som de tydligaste elementen i barnens utemiljö. Träden uppskattades som orienteringsmarkörer, lekställen och platser för ostört tänkande. Cele (2005) konstaterar att många barn önskar fler gröna platser och träd i utemiljön och att det finns en tydlig relation mellan grönskan och barnens uppfattning om årstiderna och dess växlingar.

Vuxna påverkar och begränsar barns tillgång till sin utemiljö (Titman 1994). Titman (1994) anser att barns utemiljöer har blivit mer begränsade av bland annat vuxna som vill skydda dem mot trafik och andra faror. Detta leder till att barn i brist på bra utemiljöer och friheten att ta sig till dessa stannar inomhus, något som kan bidra till att barns kondition och hälsa försämras (Titman 1994).

Skolgården

Skolgården som yttre miljö har stor betydelse för barn eftersom den för många av barnen ska tillgodose alla behov de har av sin utemiljö (Titman 1994). Det finns sällan några alternativa miljöer till skolgården under rasterna. Titman (1994) lyfter fram att barn har olika tankar kring sin idealskolgård där fyra behov av omgivningen skall tillfredställas: platser för görandet, tänkandet, kännandet och varandet. Konkret för att kunna uppfylla dessa behov finns vissa element som bör finnas på en skolgård.

- Ett naturligt landskap
- Vattenpölar, djur och andra levande saker
- Naturliga färger, förändringar och mångfald
- Mjukare markunderlag
- Platser som kan ge skydd, skugga och olika rumsliga funktioner
- Nivåskillnader i landskapet som kan erbjuda avskildhet
- Material och element som på något sätt kan förändras

(Titman 1994)

Skolgårdens storlek har betydelse för hur många platser och rum som ryms där för barns aktiviteter (Lindholm 1995). Det viktiga är vilka funktioner som eftersträvas och uppfylls av de olika platserna. Detta, menar Lindholm, kan göra att en liten bit oklippt gräsyta kan ge rikare naturupplevelser än en större klippt gräsmatta, som istället kan fylla andra funktioner för exempelvis bollspel. I en undersökning jämfördes 20 av de bästa och 20 av de sämsta skolgårdarna enligt lärarnas uppfattning (Lindholm 1995). Det visade sig att samtliga av de bästa och endast en av de sämsta skolgårdarna hade tillgång till skog direkt på eller intill skolgården (Lindholm 1995). När barn tillfrågades om två skolgårdar i Stockholms innerstad var det den grönnare av dem med träd, grässlåtar och trappor som uppskattades och användes mest (Cele 2005).

Det finns ett samband mellan kreativitet, dvs. möjligheten att göra upptäckter i en miljö och variationen av de element som finns i denna miljö (Nicholson 1971). Nicholson (1971) konstaterar att barn uppskattar att interagera med massor av olika element däribland material, former, växter och djur. Däremot kan miljöer med få element upplevas som statiska och svåra att leka i. Många skolgårdar saknar flera och varierande element och fungerar därför inte som kreativa lekmiljöer (Nicholson 1971). Därför borde satsningar på skolgårdar prioriteras, också med tanke på att det är här barnen vistas menar Nicholson (1971).

Barn hittar sina egna platser inom de områden som är skapade för barn (Rasmussen 2004). Rasmussen menar att en miljö gjord för barn, exempelvis skolgården ska kunna möjliggöra att barn kan skapa ett samspel mellan de platser som är skapade för dem och de egna platserna. Detta försvåras många gånger av att skolgården är avgränsad och att vissa delar endast är tillåtna att användas av en viss åldersgrupp eller inte alls. Lindholm (1995) konstaterar trots detta att barns frihet ofta är större utomhus än inomhus. Detta gör barns egna platser mer betydelsefulla då de är resultatet av barnens egna val och upptäckter som många gånger sker i och påverkas av en naturmiljö (Lindholm 1995).

Barn ser skolgården som deras plats och en del av skolan (Titman 1994). Det gör att exempelvis nedskräpning kan ge barn intryck av att skolan inte bryr sig om vare sig

skolgården eller dem. Skötseln på skolgården förmedlar på så sätt signaler till barnen som i sin tur leder till olika attityder och beteenden hos dem (Titman 1994). Titman (1994) menar att mycket talar för att om skolgården hålls och sköts på ett bra sätt kommer majoriteten av barnen också att anamma detta sätt. Skolan har generellt sett liten påverkan på hur skolgården sköts (Adams 1990). Detta kan enligt Adams (1990) dels bero på att det anses svårt att få inflytande över skötseln, dels på att möjligheten till inflytande inte tas. Därför är det bra att försöka sträva efter att skötseln upphandlas så lokalt som möjligt, så att skolans personal och barn lättare ska kunna påverka och delta i arbetet (Adams 1990). Genom att arbeta för att göra skolgårdar grönare och ge dem fler rekreativa värden gör man också barn mer jämlika oss vuxna, anser Lindholm (1995). Barn bör därför erbjudas en miljö som vuxna också kan tänka sig. Dessvärre misslyckas skolgårdsprojekt ofta eftersom satsningar på anläggningen inte följs upp med satsningar på skötseln (Lindholm 1995).

Den pedagogiska skolgården kan ses som en bygglekplats där barn genom kreativitet och samarbete utvecklar sitt lärande (Almström et al. 1981). Barn kan genom att använda verktyg och olika naturmaterial skapa sina egna miljöer och i detta arbete utveckla sitt lärande på både ett praktiskt och ett socialt plan (Almström et al. 1981). Titman (1994) visar fler fördelar med att låta barn medverka och påverka förändringsarbetet av skolgården eftersom det då ger dem en ökad känsla av ansvar och omsorg för sin utemiljö. Lindholm (1995) konstaterar också att barns medverkan i arbetet med skolgården även kan ge dem kunskaper i demokrati, då de får delta, diskutera och argumentera för sin sak.

I skolan ska barn lära sig att värna miljön och vikten av en naturlig mångfald trots att många skolgårdar, barnens egna miljöer, både är sterila och enformiga (Lindblad 1993).

Personlig bakgrund

Jag har tidigare arbetat med skötsel på flera skol- och förskolegårdar i Malmö och i en mindre kranskommun till staden. Arbetet handlade då framförallt om att hålla rent och minimera riskerna i barnens utemiljö. Konkret kunde detta innebära att samla upp löv eller att beskära träd så att barnen inte kunde klättra i dem. Jag reflekterade inte över hur mitt arbete påverkade barnens lekmiljö. Skolgården var en yta som vilken som helst och skulle skötas därefter.

I efterhand har jag insett att min dåvarande syn på skötsel förmodligen inte stämde överens med barnens syn på sin utemiljö. Vi städade utemiljön istället för att vårda den. Material som pinnar och löv samlades upp och transporterades iväg. Träd beskars utifrån ett säkerhetstänkande som handlade om att minimera risker genom att skapa uppstammade kronor. Miljön skulle se städad och snygg ut och framförallt vara säker.

Mina arbetsdirektiv kom från chefer men också direkt genom önskemål från skolans personal. Dessa önskemål handlade ofta om att buskar och träd ansågs vara för stora och behövdes tas ner eller glesas ur så att barnen inte kunde gömma sig och skada sig där. Några gånger ifrågasatte jag deras krav och hänvisade till att vegetationen skulle ha svårt att klara en sådan beskärning, men min argumentation utgick då från växternas behov, inte barnens. Många gånger ifrågasatte jag inte personalens

önskemål, ofta för att det inte fanns tid till detta. Det handlade om att arbeta rationellt trots att en del åtgärder för att minimera risker gav oss ännu mer arbete. Ett buskage som beskars hårt fylldes till exempel snabbt av ogräs.

Motivet bakom min skötsel av skol- och förskolegårdarna var att bekämpa riskerna och hålla ytorna städade. Det handlade mindre om ekonomi och inte heller alltid om att underlätta mitt arbete. Min okunskap delades många gånger av skolpersonal och ingen av oss efterfrågade barnens perspektiv på sin utemiljö. Vilket ledde till att utemiljön sköttes och förändrades utan barnens möjlighet att delta och påverka. Här någonstans började ett frö sakta gro till vad som nu blivit ett arbete kring skötsel med barnperspektiv.

3. Metod och material

I metodkapitlet presenteras först översiktligt mitt val av metoder och därefter de avgränsningar jag gjort. Sedan nämns litteraturstudien kort och därefter beskrivs min tolkning av begreppet barnperspektiv. Efter en kort redogörelse för hur skolvalet gjorts presenterar jag hur fältundersökningen gått till genom de olika metoderna. Avslutningsvis nämns mitt material och analysprocessen.

Metodval

De metoder som har använts är litteraturstudier samt en fältstudie bestående av både observation och gåtur. Anteckningar utifrån observation och gåtur är en del av mitt material, litteratur kring barns utemiljöer en annan. Resultatet av litteraturstudien, som återfinns under bakgrundskapitlet, består av en kort och översiktlig forskningsbakgrund kring utemiljöns betydelse för barn och deras lek.

Fältstudien syftade till att ta reda på barns och skötselarebetsares perspektiv kring skötseln av utemiljön på en skolgård. En inledande observation gav svar på var på skolgården barnen lekte, där tre gröna platser valdes ut som sedan låg till grund för efterföljande gåturer. Först gjordes en gåtur med fyra barn där ett samtal fördes kring barnens syn och lek på dessa platser. Barnen gavs också möjlighet att visa ytterligare platser. Slutligen gjordes en gåtur med två skötselarebetsare som fick ge sin syn på samma platser som tidigare besökts med barnen.

Då vegetationen är grunden till valet av platser och i allra högsta grad påverkbar av skötseln valde jag att göra fältstudien i september när allting fortfarande grönskade. Detta gjordes också för att på ett sätt försöka fånga maximal användning av grönskan från barnens sida men framförallt för att det krävs mer skötsel på skolgården i september än en under en vintermånad. Jag valde att inte fördjupa mig i litteratur i ämnet före fältstudien eftersom jag hoppades kunna genomföra studien med öppnare sinne utan att ha alltför mycket uppfattningar på förhand.

Avgränsningar

I den översiktliga forskningsbakgrunden har jag valt att fokusera på skolgården vilket innebär att jag inte fördjupat mig i andra lek- och utemiljöer för barn. Jag har inte lagt vikt vid gestaltning av skolgården utan avgränsat studien till skötseln av denna.

I min fältstudie har jag valt att arbeta med barn i åldrarna 7-9 år eftersom jag tror att de genom att de både är verbala och aktiva i sin lek och fantasi passar mitt arbete bra. Detta gör att ett barnperspektiv utifrån äldre eller yngre barn inte finns med.

Jag har valt att enbart använda mig av en skolgård för fältstudien. Avsikten har varit att göra en kvalitativ studie där fokus ligger på att försöka skapa en förståelse för olika perspektiv snarare än att arbeta till exempel statistiskt.

Jag utgår från att målgruppen för mitt arbete har en viss förkunskap kring olika skötselmoment och begreppsbildningen kring dessa som därför inte beskrivs eller förklaras ingående i arbetet.

Litteraturstudie

Material till litteraturstudien har bestått av både böcker och vetenskapliga artiklar. Artiklar har främst sökts elektroniskt i olika databaser, både nationella och internationella men även på Internet. Böcker har sökts direkt på bibliotek eller via bibliotekens databaser. Min handledare har även bidragit med värdefulla tips på aktuell litteratur.

Barnperspektiv

Barnperspektiv är ett begrepp som ger utrymme för en bred tolkning och jag har därför valt att utgå ifrån en definition som beskriver barnperspektiv som ett försök att studera barns kultur och därigenom arbeta för att tillvarata barns villkor och deras bästa (Halldén 2003). I korthet kan det sammanfattas som att barnperspektiv är en tolkning beroende av en kontext (Kylin 2004). Jag är medveten om att barnen är mina informanter och att det är jag som har tolkningsföreträdet kring informationen de lämnar. Informationen sätter jag in i ett sammanhang där omvärlden och mina egna förkunskaper har betydelse. Trots kontexten jag utgår ifrån har jag i fältstudien försökt minimera risken för att påverka barnen och därigenom resultatet. Barnen citeras inte i min undersökning och lämnar inget konkret eget bidrag till arbetet, något som Halldén anser krävs för att kunna tala om barns perspektiv (Halldén 2003). Kylin (2004) menar att det handlar om att försöka fånga barnens egna perspektiv för att kunna beskriva barns perspektiv. Barnperspektivet är subjektivt och individuellt (Lindholm 1995) vilket jag har ansett viktigt att vara medveten om i genomförandet av min studie.

Val av skolgård

Valet av skolgård gjordes utifrån två kriterier. Skolgården skulle vara så grön som möjligt, gärna med en varierad grönska vilket leder till en mer varierad skötsel. Med detta menas att det skulle finnas olika gröna element som träd, buskar, perenner och gräs utspridda på skolgården. Det andra kriteriet var att skolgården skulle skötas av Malmö kommuns egen skötselentreprenör Kommunteknik eftersom det upplevdes som enklare att få möjligheten att låna deras personal för en gåtur jämfört med ett privat sköselföretag. Samtliga skolor belägna i de stadsdelar som Kommunteknik sköter listades. Därefter kontaktades ansvarig för Malmö stads skolgårdsprojekt för att få tips om skolgårdar som uppfyllde första kriteriet, kravet på så rik och varierad grönska som möjligt. Det fanns ingen jämförande dokumentation kring skolgårdarnas grönska och jag tipsades därför om att studera flygbilder. Samtliga skolor belägna i de stadsdelar där Kommunteknik ansvarar för skötseln studerades genom flygbilder från Eniro för att få en bild av skolgårdarnas grönska. Ett första urval av fem skolgårdar gjordes vilket efter besök på plats minskades ner till två. De två kvarvarande skolgårdarna var olika men ansågs likvärdiga i bemärkelsen att båda kunde fungera för fältstudien.

E-postkontakt togs med rektorerna för de båda skolorna varav en av dem visade intresse och det omgående. Ansvarig för aktuellt skötselområde på Kommunteknik kontaktades och godkände lån av personal.

Observation

Målet med observationen var att hitta gröna platser på skolgården där barn leker och rör sig. Dessa platser skulle ligga till grund för de två följande gåturer. Tillsammans med biträdande rektor för skolan avtalades att observationen kunde genomföras under en 20-minutersrast på förmiddagen när barn i åldrarna 7-9 år hade rast. Rektorn åtog sig att informera skolans personal om vad som skulle hända dagen innan, för att undvika frågor eller störningar från personal under observationen. Observationen var tänkt att utföras som Fine & Sandstrom (1988) beskriver en vanlig typ av observation genom att observera barnens lek stående och gående i bakgrunden utan att förklara eller samtala med barn eller personal under tiden. Observationen utfördes under 20 minuter och för att inte störa eller uppmärksammas genomfördes den genom en sakta promenad i skolgårdens periferi. Detta gjordes möjligt på grund av gårdens plana topografi som gör att stora delar av skolgården kunde observeras samtidigt. Enkla stödanteckningar togs strax efter avslutad observation.

Gåturen

Målet med de två gåturer var att lyfta fram barnens bild av sin utemiljö och dess skötsel och jämföra med skötselarnas bild av densamma. Det finns fördelar med gåtur som metod eftersom den tillåter forskaren att både uppleva och observera informanternas interaktion med utemiljön (Cele 2006). Dessutom kan gåturen och utemiljön den görs i leda till nya samtalsämnen och spontana händelser (Cele 2006). Detta menar jag är två bra skäl till valet av gåtur som metod för min studie. Den första gåturen gjordes med en grupp av fyra barn. Tid för gåturen avtalades när skolans övriga elever hade lektion för att undvika störningar under gåturen. Tiden var även begränsad till 50 minuter innan en allmän rast påbörjades. Den biträdande rektorn fick ansvara för valet av vilka barn som skulle delta i gåturen utifrån några önskemål. Det skulle vara 3-4 verbala barn i åldrarna 7-9 år där både flickor och pojkar var representerade. Även fast studien inte fokuserar på eventuella skillnader mellan hur flickor och pojkar ser på sin utemiljö kändes det viktigt att bådas perspektiv kom med. Inga specifika krav på att gruppen skulle fungera enhetligt eller att barnen skulle känna varandra sedan innan ställdes.

Gåturen inleddes med ett kort samtal med barnen inomhus där de fick möjlighet att ställa frågor till mig och berätta om något som för dagen kändes viktigt. Detta gjordes för att bryta isen och skapa ett förtroende. Fyra barn, varav tre pojkar och en flicka, alla åtta år gamla och från samma klass, informerades kort innan vi gick ut om att vi skulle besöka olika platser på skolgården med natur och samtala kring dessa. Ute på skolgården tillfrågades barnen om det var okej att det fördes stödanteckningar under gåturen vilket godkändes av dem. Platserna besöktes i lugn takt och barnen gavs möjlighet att berätta om platserna och demonstrera lekar där. Eventuella frågor ställdes när det uppfattades som att barnen var färdiga med platsen och dessa syftade främst till att fördjupa det barnen redan hade berättat om. Frågorna var inte på förhand bestämda utan syftet var att upprätthålla ett så öppet samtal som möjligt, detta också med hänsyn till ett barnperspektiv. Efter gåturen kring de tre platserna som valts ut under observationen gavs barnen möjlighet att visa fler platser som de ansåg vara viktiga, dock med kravet att det skulle finnas växter där. Gåturen avslutades efter 40 minuter och stödanteckningarna skrevs rent direkt efteråt för att få med allt.

Gåturen med skötselarbetarna avtalades via telefon och genomfördes en vecka efter den med barnen. Gåturen ägde rum under lektionstid vilket gjorde att inga barn använde platserna under tiden dessa besöktes. Förutom att gåturen kunde störas av närvarande barn skulle också deras användning av platserna kunna påverka samtalet med skötselarbetarna. Skötselarbetarna bestod av en man och en kvinna från Kommunteknik där kvinnan tidigare läst till Landskapsingenjör vid SLU i Alnarp. Det kändes viktigt att skötselarbetarna kände till så lite som möjligt om studiens syfte före gåturen för att minimera risken för tillrättalagda svar. Mina egna skötselerfarenheter tonades också ner under gåturen av samma anledning. Efter en kort presentation av arbetet togs skötselarbetarna till de tre platserna. De tillfrågades innan om det var okej att stödanteckningar fördes vilket godkändes. Gåturen kretsade kring de tre utvalda platserna vilka besöktes i samma ordning som med barnen. Korta besök gjordes också på barnens egna platser. Frågorna som ställdes under gåturen ämnade att få fram hur de såg på platserna och vilken skötsel de utför på dessa. Inte heller dessa frågor var bestämda på förhand. Gåturen avslutades efter 50 minuter och anteckningarna skrevs rent direkt efter avslutad gåtur.

Under gåturen framkom att det fanns ytor som inte sköttes av skötselarbetarna utan som istället sköttes av en speciell ambulerande grupp inom Kommunteknik som kallas Perennagruppen. Kontakt togs med ansvarig för Perennagruppen för att få svar på om de skötte ytorna och i så fall hur.

Analys

Stödanteckningar som togs under gåturen skrevs rent direkt efter respektive avslutad gåtur. Utifrån dessa stödanteckningar och egna minnesbilder gjordes en analys av barnens och skötselarbetarnas perspektiv plats för plats. Analysen utgick från att läsa förda anteckningar och sedan sortera in dessa och egna minnesbilder efter de platser som besökts. Anteckningarna från de olika gåturen jämfördes plats för plats, dvs. barnens och skötselarbetarnas syn på de olika platserna jämfördes. De olikheter som framkom kunde föras in under två teman som jag identifierade. Bildmaterial i form av både egna fotografier samt flygbilder har i efterhand använts för att förtydliga platsernas utseende och deras orientering på skolgården.

I mitt analysarbete har jag varit medveten om barnperspektivet och jag har försökt undvika att övertolka information. Mina tidigare skötselerfarenheter har jag sett som en tillgång men det har varit viktigt för mig att min utgångspunkt i analysarbetet varit först och främst som ”forskare”. Eftersom anteckningarna skrevs rent före litteraturstudien påbörjades resulterade detta i att materialinsamlingen och sammanställningen av denna skedde utan påverkan av litteratur. Detta har jag sett som en viktig del av mitt arbete, eftersom jag då minskar risken att förkunskapen som litteraturstudien skulle kunna ge mig påverkar min insamling av material. Däremot har analysarbetet pågått parallellt med litteraturstudien eftersom jag har använt litteraturen som stöd för min analys.

4. Resultat

I kapitlet nämns inledningsvis skolgårdens läge och utseende samt hur resultatet presenteras. Därefter redogörs resultatet för de tre valda platserna och följs av barnens egna platser. Slutligen sammanfattas informanternas syn på skolgårdens helhet.

Inledning

Nya Stenkulaskolan ligger i stadsdelen Södra innerstaden i sydöstra delen av centrala Malmö. Skolgården renoverades samtidigt som skolan år 2000 och en utbyggnad av förskolan stod klar 2008, vilket då krympte skolgården till dagens storlek på cirka 5000 m². Genom schemaläggning så att färre barn har rast samtidigt försöker skolans personal minska trycket på skolgården. Skolgården är till stor del plan med undantag för en halvmåneformad buskplanterad slänt. Förutom enstaka gröna element såsom spridda buskar och träd samt infattningshäckar finns tre större områden med mer samlad vegetation. Dessa tre områden utgör grunden för fältstudien eftersom det är här barnen observerats leka och vara och det är framförallt dessa platser som besökts under gåturena. Andra platser på skolgården som barnen själva ansåg vara viktiga att få med beskrivs och tas upp under rubriken Egna platser.

Tre platser

De tre platserna är en ekdunge, en buskslänt samt en lekplats som innehåller och inramas av naturlig vegetation. Framöver redovisas de som Ekdungen, Buskslänten och Den naturlika vegetationen. Platsernas namn har kommit till för att underlätta beskrivningen av dem och är följaktligen inga namn som barnen har hittat på eller använder. Varje plats beskrivs inledningsvis strukturmässigt och var platsen ligger på skolgården. Därefter redogörs för hur barnen använder sig av platsen och deras uppfattningar om platsen baserat på observation och gåtur. Slutligen skildras skötselarnas synpunkter på platsen som framkom under gåtur.

Barnen på bilderna har ingenting med skolan att göra.

Ekdungen

Platsen består av två rektangulära ytor med yngre ekar som bildar en pelarsal. Marken är täckt av stenmjöl där enstaka naturstenar är utspridda mellan stammarna. Platsen går centralt genom skolgården, se figur 1.

Figur 1. Området rödmarkerat (maps.google.se).

Figur 2. Vattenpöl i ekdungen.

Material från ekarna används på olika sätt i barnens lekar. Bladen, gröna som bruna, används som pengar men framförallt båtar, se figur 2. Olika insekter eller andra föremål sjösätts på bladen i spontant uppkomna vattenpölar runtom på skolgården. Ekollonen kastar de på varandra när de leker pjätt men skalen kan också användas som insektsbåtar, berättar barnen. Grenar och pinnar från ekarna fungerar som värjor i fäktning eller byggmaterial när de bygger kojor. Pinnarna används även som ved när de leker lägereld. Naturstenarna utgör frizoner när barnen leker pjätt eller Zombieleken, en variant av pjätt. Trädstammarna används som gömställen och klätterredskap men barnen påpekar att det är svårt att ta sig upp i träden. Roligast är om någon lärare lyfter upp dem och hjälper dem att hänga i en gren. Barnen berättar att platsen inte används så mycket, bara ibland, och den är bäst på våren för då spelar de kula där. Jag frågade barnen vad som händer med löv och pinnar som ligger på marken om de får ligga kvar på platsen. Barnen svarade att det tas bort sen och att det är lite tråkigt.

Skötselarbetarna berättar att den omkringliggande asfaltsytan hålls ren från stenmjöl. Blad, pinnar och annat material räfsas upp och transporteras bort. Vinden brukar föra ekbladen mot den intilliggande fotbollsplanens staket där de då enklare kan samlas upp. En del ogräs tas bort runt stammarna men i övrigt är det en ganska lättskött yta konstaterar de. Ekarna har stammats upp och ett enstaka dött träd har tagits bort vid renoveringen av skolan. Här har tidigare funnits ett woodland med buskar som undervegetation men skötselarbetarna påpekar att det fanns svårigheter med att ha ett så litet woodland i en skolmiljö. Eftersom växterna trängs på en begränsad yta kan det vara svårt att säkerställa en bra etablering på grund av slitage som en följd av barnens spring.

Buskslätten

Platsen är idag en halvmåneformad buskplanterad slänt som leder upp till en stenbelagd yta, se figur 3. En trappa går genom slätten upp till stenytan som leds ner genom två stora trappsteg till marknivå igen. Planteringen är tio år gammal och det finns gångar överallt mellan de meterhöga buskarna. Förutom planerat växtmaterial finns även två högre buskliknande sälgar som troligen etablerat sig där spontant, eventuellt som ogräs från plantskolan. Enstaka avarter återfinns också samt några prydnadsgräs som står intill trappan. Dessa är också något högre än buskvegetationen i övrigt, ungefär 1,5 m höga. Platsen ligger precis väster om ekarna centralt på skolgården.

Figur 3. Området rödmarkerat. (maps.google.se).

Figur 4. Buskslätten. Ekdungen till höger.

Platsen används mycket till att springa igenom och de låga buskarna fungerar som gömställen när barnen leker kurrägömma och pjätt, se figur 4. De leker även hemliga

klubben där då de går runt, gömmer sig och pratar hemligheter bland buskarna berättar barnen. Bladen använder de när det leker pjätt genom att kasta på varandra och träffas man av bladet blir man pjättad. Det är viktigt att knyckla ihop bladet först för att det skall kunna fara iväg i luften visar ett av barnen. Bladen används också som låtsascigaretter då de rullas ihop och låtsasröks, berättar barnen. Rosornas nypon använder de för att kasta och stoppa innanför tröjorna på varandra. Här bor också en jättespindel som inte fanns där när den skulle visas. Prydnadsgräset tycker barnen om eftersom de kan gömma sig där utan att behöva huka och bladen kan användas som värjor. Vid frågan om gräset står kvar sen när det blivit brunt svarar de att det klipps ner på vintern vilket de tycker är synd. Under vintern brukar det samlas vatten som fryser och då bildas en liten isrutschkana från toppen av slänten mellan buskarna och ner mot asfalten, som barnen uppskattar mycket.

Den stora buskytan är en mindre lyckad yta menar skötselarbetarna. Här springer barnen överallt och buskarna får kämpa för sin existens. Men växtmaterialet verkar ändå ganska tåligt trots allt, konstaterar de. Sälarna kan ha etablerats spontant eftersom skötselarbetarna inte känner till att de har planterats där. Avarter brukar de annars ta bort, med undantag för större buskar på höjden som sälgen, som de menar ger rum och gömställe åt barnen. Kanterna in mot buskarna ogrärensas men i övrigt sker ingen skötsel här.

Prydnadsgräsen har de aldrig klippt ner men de är osäkra på om gräsen sköts av dem eller av kommunens Perennagrupp. Efter samtal med ansvarig för Perennagruppen visar det sig att de inte känner till gräsen och därför heller inte sköter dem. Hade skötselarbetarna skött dem hade de fått stå kvar bruna över vintern. Till våren hade de klippt ner dem men då behållit en del av de bruna bladen så att barnen inte trampar ner de nya gröna skotten.

Den naturlika vegetationen

Platsen innehåller en gungställning och en lekborg i två olika sandlådor som mot skolgården ramar in av ett tätt pilbuskage med gångar och rum inuti, se figur 6. En asfalterad gång förbinder de två lektyrorna med varandra. Söderut, som gräns mot en gång och cykelväg utanför skolgården, finns ett staket och innanför det ett blandbuskage, också det med rum inuti. Innanför det omgärdande pilbuskaget finns förutom lekredskap i sandlådor även några uppstammade träd och mindre buskträd, flertalet smala och rangliga. Här finns en artrik vegetation med flera avarter i buskagen. Platsen ligger i sydvästra hörnet av skolgården precis till vänster om den stora entrén till skolgården, se figur 5.

Figur 5. Området rödmarkerat. (maps.google.se).

Figur 6. Inuti ett av pilbuskagen.

I buskarna bygger barnen kojor och har flera hemliga ställen, varav några som de väljer att visa. Här leker de regellekar som pjätt och kurragömma och fantasilekar som indian, och ibland mamma-pappa-barn berättar de. Flickorna brukar rycka loss pilkvistar och stoppa i håret som hårnålar som sedan kan tas fram när det är dags att fåktas med pojkarna. Träden är roliga att klättra i vilket barnen gör ibland trots att de vet att de inte får eftersom lärarna säger att det är farligt. Bladen från buskarna används bland annat som telefoner, plåster och bilnycklar och barnen demonstrerar hur samma blad kan ha olika funktioner oavsett hur stort bladet är. Pinnarna bygger de kojor med och använder som bränsle när de låtsaseldar. Ibland gömmer de sig också för lärarna här vilket de menar är jättekul.

Skötselarbetarna berättar att här tas pilbuskaget in på sidan ut mot asfaltsgången för att frilägga denna. Toppen klipps aldrig då detta inte ingår i uppgifterna eftersom detta ses som ett friväxande buskage och inte en häck. Skolpersonal har ibland kommit med önskemål om att ta ner buskaget en del på höjden för att få en bättre överblick över barnen och skötselarbetarna har då hänvisat till sina instruktioner kring arbetsuppgifterna.

Det friväxande blandbuskaget mot staketet klipps in mot gången men får annars växa fritt och vilt med olika avarter i. Skötselarbetarna menar att det är bättre att buskaget är grönt, frodigt och varierat än glest och ensartat vilket gör att de inte rensar det från avarter. Kanten mot buskaget rensas från ogräs. Sanden byts ut vart tredje år och byttes senast 2009. Större lövsamlingar i sandytorna tas bort men annars försvinner det mesta med vind och barn menar skötselarbetarna. Brutna och skadade grenar sågas bort på träden berättar skötselarbetarna och upptäcker en spetsig grenstump som kan vara farlig. Där kan ett barn fastna vid klättring, förtydligar de. Häggmisplarna tål inte klättringen konstaterar de och därför försöker de låta rotskott vara kvar för föryngring ifall de skulle tvingas såga ner brutna stammar. På frågan om häggmispel är ett bra växtval för en skolgård svarar de att skolgården är till för barnen vilket också växterna är.

Området har lite av en naturlig karaktär och därför är det lämpligt med en mer extensiv skötsel här, menar de. Barnens gångar och kojor i buskagen lämnas helt i fred om inte enstaka skräp syns utifrån vid renhållningen.

Egna platser

Hagtornshäcken

Den första platsen som barnen själva väljer att visa och berätta om är en del av en hagtornshäck ut mot en gång och cykelväg söder om skolgården, se rödmarkerat område figur 7. I häcken växer två olika sorters klättrande ogräs som båda har bär i olika färger, blåsvarta och röda.

Figur 7. Häcken rödmarkerad. (maps.google.se).

Figur 8. Skötselarbetarna visar ogräs i häcken.

Bären används till många olika saker. Flickorna brukar plocka klasar av bären och låtsas att de är ljus eller lampor och ibland smetar de ut det röda bäret på handen eller armen och låtsas att de blöder. Pojkarna leker att bären är bomber som de slänger på saker och efter varandra. De gröna omogna bären använder flickorna när de leker minicirkus då de målar olika ansikten på bären med pennor. Vid häcken hämtar pojkarna också pinnar till att bland annat kriga med berättar de.

Hagtornshäcken klipps årligen i juli månad av en stor maskin och putsas därefter av skötselarbetarna. Kanten rensas från ogräs och avarter avlägsnas årligen. Klättrande ogräs i häcken tas då också bort berättar en av skötselarbetarna och rensar bort ett ogräs på väg bort från platsen, se figur 8.

Sommarblomsplanteringen

En annan plats barnen visar är en upphöjd plantering med sommarblommor. Med stora betongmarkstenar har det byggts en rabatt som kommer upp en halvmeter högre än marknivå och som är full av sommarblommor i olika färger och former. Rabatten är placerad öster om ekarna, se rödmarkerat område figur 9.

Figur 9. Planteringen rödmarkerad. (maps.google.se).

Barnen berättar att på våren finns här vitsippor och vintergäck. Sommarblommorna får de inte röra och de får absolut inte gå upp i planteringen. Barnen visar spår efter att någon gjort detta och de skakar på huvudet. Trots detta plockar flickorna ibland blommor som de luktar på och ett av barnen plockar en brun liten blomma och konstaterar att den luktar Oboy. Här brukar de inte leka så mycket, mest för att de inte får.

Rabatten sköts som vanliga sommarblommor av Perennagruppen som åker runt på olika skolgårdar. Vår och höst står det troligen växter anpassade för dessa säsonger menar skötselarbetarna samtidigt som de konstaterar att höstblommorna lämnas kvar i bäddarna över vintern. Eventuellt kommer dessa ytor att skötas av skötselarbetarna i ett senare skede.

Hästkastanjerna

Två hästkastanjer står placerade i asfalten på östra delen av skolgården, se figur 10.

Figur 10. Träden rödmarkerade. (maps.google.se).

Figur 11. Blad och skal från hästkastanjerna.

Barnen berättar att kastanjerna används som varor som köps och säljs. Bladen används till allt möjligt, bland annat pengar, se figur 11.

Kastanjer och dess blad samlas upp och transporteras bort när de bildar högar berättar skötselarbetarna. Träden har tidigare stått i en vegetationsyta med buskar men genom tillbyggnaden av förskolan 2008 som då tog en del av ytan i anspråk, försvann buskplanteringen och marken kring träden hårdgjordes med asfalt.

Spireabuskaget

Buskaget är idag en gles plantering av rosenspireor invid skolbyggnaden i norr, strax öster om en ingång till skolbyggnaden, se figur 12. Där det inte står buskar växer olika gräs och ogräs.

Figur 12. Buskage rödmarkerat. (maps.google.se).

Figur 13. Utsikt mot spireabuskage.

Två av barnen berättar att de brukar springa in här och slappna av. De gömmer sig bakom buskarna in mot huslivet och menar att här kan de oftast få vara i fred.

Spireabuskaget sköts för tillfället inte alls mer än att högt ogräs trimmas ner. Planteringen inväntar en renovering och troligen ska hela rabatten planteras med rosenspirea, tätt så att barnen inte kan springa där, berättar skötselarbetarna.

Skolgårdens helhet

När barnen tillfrågas vad de anser om sin skolgård i det stora hela verkar de vara ganska nöjda. På frågan om de saknar något på skolgården svarar de först golfbana, isbana och en större gunga. När frågan omformuleras till om de saknar någon viss grönska nämner de omgående gräsmattor. Frukträd som äpple och päron är också önskemål samt vindruvor.

Skötselarbetarna anser att skolgården som helhet varken är lätt- eller svårskött. Även fast de flesta ytorna är ganska skötselintensiva finns här en hel del grönytor, menar de. Idag sköts skolan främst genom återkommande pappersplockning varje vecka och i samband med detta görs en översyn av skolgården. Utifrån denna avgörs om något behöver åtgärdas. En annan återkommande skötselåtgärd är klippningen av hagtornshäcken som sker årligen när barnen har sommarlov.

Skötselarbetarna önskar att det vore enklare att komplettera rabatter och buskage med växter. Idag tar det lång tid innan växterna beställs och kan planteras och den öppna jorden blir snabbt söndertrampad. De hade gärna provat att anlägga en spång eller en markerad gång genom ett buskage för att se om barnen höll sig till denna. Framförallt kom detta upp i samband med att de visade en planteringsyta där barnen sneddar och springer över hela planteringen. En gång hade kanske kunnat minska tramp och då kompakteringen av jorden i rabatten menar de. Skötselarbetarna önskade också att få med skötseln och deras perspektiv i ett inledande skede redan vid planeringen av skolgårdar.

5. Diskussion

Första delen av diskussionen fokuserar på två teman där skillnader och likheter mellan barnens och skötselarnas syn på skolgården framkommer. Därefter nämns betydelsen av naturlig vegetation på skolgården. Slutligen för jag en diskussion kring mina metoder och informanter.

Växtmaterial och Barns platser

Mitt resultat visar att det i det studerade fallet finns flera likheter mellan skötselarnas syn på och arbete med skolgården och barnens önskemål kring densamma. En del olikheter framkommer också, framförallt i synen på skolgårdens olika växtmaterial och dess användning men även på vegetationens tillgänglighet och möjligheten för barn att skapa egna platser i denna.

Generellt sett tycks skötselarna ha en inställning och en förkunskap som lyfter fram och gagnar barnperspektivet i deras arbete. Genom att konstatera att växterna på skolgården är till för barnens lek och låta avarter finnas kvar för en större mångfald visar de två goda exempel på detta. Svaret som ges på hur de anser att prydnadsgräsen ska skötas kan lyftas fram som ett konkret exempel på den balansgång som det innebär att försöka ge växterna så bra förhållanden som möjligt utan att hindra barnen i deras lek. Det finns också exempel på ett långsiktigt tänkande i skötseln som att behålla häggmisplarnas rotskott utifall stammen bryts i leken. Intressant är att de argumenterar mot skolpersonalens önskemål om att ta ner ett buskage på höjden genom att poängtera sina arbetsinstruktioner. Jag tror att detta kan vara ett bra och konkret sätt att möta skolpersonals önskemål på, oavsett om skötselarnas grundtanke var att bejaka ett barnperspektiv i just den argumentationen eller inte.

Växtmaterial

På alla platser visar barnen hur de använder växtmaterial på olika sätt och det råder inga tvivel om materialets betydelse för barnens lek på skolgården. Denna betydelse kan sättas i ett större sammanhang eftersom mycket forskning pekar på vikten av att det finns växtmaterial och lösa föremål i barns lekmiljöer (Nicholson 1971; Grahn 1991; Titman 1994). Blad, pinnar och olika frukter verkar fungera som startskott för olika lekar på skolgården och det framkommer också i forskningen att barns lek uppmuntras och initieras av växtmaterial (Nicholson 1971; Moore 1989; Grahn et al. 1997). Däremot tycks inte skötselarna vara medvetna om vilken viktig och stor roll växtdelar spelar i barnens lek, eftersom en hel del av detta material samlas upp och transporteras bort. Det är här den stora skillnaden mellan barnens och skötselarnas syn på skolgården kommer in, anser jag.

Barns platser

Runt omkring på skolgården visar barnen egna platser och det framkommer tydligt att platserna är viktiga för dem, precis som Lindholm (1995) och Rasmussen (2004) konstaterat i sin forskning. Att skötselarna undviker att gå in i vegetationen och lämnar gångar och rum där orörda kan tolkas som respekt för barnen och deras egna platser. Några avarter har lämnats i buskslätten och vuxit sig stora och används av barnen, samtidigt som skötselarna säger att de brukar ta bort avarterna i slätten. Möjligtvis ger de uttryck för en ambition som de inte lever upp till, vilket gagnar barnens lek.

Att barnen visar en plats bakom några spireabuskar invid skolans husliv där de brukar springa in och slappna av visar behovet av platser för avskildhet. Titman (1994) menar att sådana platser bör finnas på skolgårdar. Skötselarbetarna ser platsen som problematisk på grund av barnens spring och motsäger här sina egna tankar om att växterna på skolgården är till för barnen. Detta kan bero på att skötselarbetarna gör skillnad beroende på var och hur växterna är planterade. Spireabuskarna står i en liten plantering mellan en hårdgjord yta och skolhuset. Buskarna är förmodligen inte från början avsedda för barnens användning utan snarare för att fylla en estetisk funktion. Däremot anser skötselarbetarna att häggmisplarna som växer i en naturligplantering invid en sandlåda är tillåtna för barnens lek och användning. Här uppstår det en konflikt eftersom barns användning av skolgården bör ske utan regler och avgränsningar (Rasmussen 2004) medan skötselarbetarna ser några delar av skolgården och vegetationen som platser där barn inte ska leka eller vistas.

Det kan vara så att den mer vilda naturlika vegetationen på skolgården anses vara mer till för barnens lek och användning medan exempelvis spireabuskaget inte anses ha samma lekfunktion enligt skötselarbetarna. Genom att plantera igen de tomma ytorna i spireabuskaget så tätt att de blir svåra att använda för barnen, vilket skötselarbetarna antydde, finns en risk att man begränsar barnens möjligheter att hitta egna platser istället för att uppmuntra till detta.

Betydelsen av naturlig vegetation

Det kan tolkas som att den naturlika och mer vilda naturen på Nya Stenkulaskolan ses som mer tillgänglig för barnens lek och användning än övrig grönska, enligt skötselarbetarna. Det är också här barnen använder mest material och beskriver flest platser, förmodligen för att möjligheterna till detta är bäst här. I forskningen bekräftas detta där många anser att den vilda naturen skapar flest och bäst möjligheter för barns lek och aktivitet genom bland annat sin föränderlighet, tillgång till material och mångfald (Grahn 1991; Titman 1994; Grahn et al 1997; Fjærtøft 2004; Boldemann et al 2006).

Metoddiskussion

Jag tror att valda metoder för fältstudien, observation följt av gåturer, var ett bra sätt att få en bild av hur barn och skötselarbetarna ser på skolgården. Genom att samtala om miljön i miljön konkretiserades ämnet och jag upplevde gåturerna och samtalet med både barn och skötselarbetare som avslappnat och spontant.

Fältstudien

En observation som syftar till att studera vilken lek och hur den utspelar sig på de olika platserna hade kanske krävt en mer aktiv och deltagande form av observation. Förmodligen hade en deltagande observation i detta fall gett mer information om hur platserna används men denna information hade kunnat påverka gåturen mer. Detta eftersom det finns en risk att förhandsinformationen observationen leder till skulle kunna styra gåturerna mer än nödvändigt. Under min observation var platserna, deras växtlighet och barnens närvaro där i fokus vilket gjorde att jag bedömde att en icke deltagande observation där jag höll mig i bakgrunden skulle passa mitt metodupplägg bäst.

Jag tror också att en fördjupning i teori kring barns utemiljöer före fältstudien på samma sätt hade kunnat påverka gåturerna och ge ett annat resultat eftersom det finns en risk att förkunskapen inläsningen leder till färgar mitt sätt att genomföra gåturerna.

Jag har svårt att se att val av en annan metod än gåtur skulle fungera bättre för mitt arbete. Genom att vara i miljön som undersöks tillsammans med informanterna upplevde jag det som att mycket information kom fram utan att jag behövde vara drivande och ställa många frågor. Även genom att studera informanternas interaktion med utemiljön kunde värdefull information hämtas.

Fältstudien genomfördes i bra väder under september månad när all vegetation grönskade. Detta innebar dock inte att all vegetation var tillgänglig för barnen. Många av trädens blad satt fortfarande kvar i kronorna och en fältstudie i slutet av oktober hade förmodligen resulterat i mer tillgängligt växtmaterial för barnen. Under halva skolåret, november till mars, är vegetationen avmognad och en liknande fältstudie sent i november skulle kanske ge ett annat resultat.

Hade skolgårdens övriga, icke gröna, ytor även inkluderats i studien hade resultatet förmodligen sett annorlunda ut. Användningen av växtmaterial är som störst i och runt de gröna ytorna och hade kanske inte fått en lika stor betydelse för resultatet om barnens lek över hela skolgården hade undersökts. Möjligheter att skapa egna platser utan växtmaterial uppfattar jag som svårare och därför hade kanske inte heller detta kommit fram på samma sätt.

Informanter

Mina informanter och valet av dessa visade sig vara viktigare än jag på förhand räknat med eftersom varken barn eller skötselarbetare valdes direkt av mig. Skötselarbetarna blev naturligtvis de som har skolan som en del av sitt arbetsområde vilket gjorde att aspekter såsom ålder, könsfördelning eller bakgrund inte kunde påverkas. Att en av skötselarbetarna tidigare har studerat på Alnarp och har förkunskaper som troligtvis inte är representativa för yrkesgruppen generellt präglar givetvis resultatet. Även skötselarbetarnas positiva inställning och arbetsintresse påverkar. Jag tror däremot att det är svårt att formulera konkreta krav för att kunna få skötselarbetare till studien som ger en mer representativ bild av skötselarbeters syn på barnens utemiljö. Istället hade fler studier på fler skolgårdar kunnat göras vilket då krävt fler skötselarbetare som då eventuellt nyanserat bilden ytterligare.

Barnen till gåturen valdes av biträdande rektor utifrån en del önskemål från min sida. Genom att inte precisera exakta krav gavs ett spelrum för skolans personal i valet av barnen, vilket jag ansåg vara viktigt för att underlätta mitt och deras arbete. Eftersom jag gjort en kvalitativ studie utifrån en skolgård menar jag att detta spelrum kunde ges. Däremot i mer kvantitativa jämförande studier kan det vara bra att ha tydliga precisa krav i valet av informanter för att underlätta jämförandet av skolgårdarna. Med detta sagt om jag ämnat undersöka ytterligare skolgårdar borde förmodligen kraven på antal barn, ålder och fördelning flickor/pojkar varit exakt ställda inför gåturerna på de olika skolgårdarna.

Litteraturstudie

Litteraturstudien berör ett brett ämne vilket gör att det finns mycket litteratur att ta del av. Det har däremot varit svårare att hitta information som specifikt rör skolgården

särskilt nyare sådan vilket har gjort att få referenser har fått ta en större plats i studien. En av avgränsningarna var att inte fördjupa studien kring gestaltning av skolgården utan istället skötseln. Det har varit svårt att hitta relevant information kring skötseln av skolgården och det är tydligt att detta ämne ännu inte är lika utforskat och dokumenterat som exempelvis gestaltningen. Vetenskapliga artiklar har prioriterats eftersom de ofta är aktuella och innehållsmässigt granskade.

6. Slutsatser

De slutsatser som först presenteras rör Nya Stenkulaskolan. De allmänna slutsatserna som sedan redovisas i punktform menar jag kan ses i ett större och mer generellt sammanhang och bör därför fungera på andra skolgårdar. Sist ges förslag på fortsatta studier som skulle kunna vara intressanta för ämnet.

Nya Stenkulaskolan idag

Det är viktigt att poängtera att skolgården idag inte är någon dålig lekmiljö. Många av de element som Titman (1994) listar som viktiga delar en skolgård bör ha för att tillgodose och uppmuntra barns lek finns på Nya Stenkulaskolan. Det finns exempelvis vegetation som erbjuder rum, skugga, färger och förändringar med årstiderna och de många olika arterna ger en mångfald och en tillgång på olika sorters material. Det finns också ett område på skolgården som är mer naturligt med ett mjukare markunderlag. Större nivåskillnader saknas liksom möjligheter till vattenlekar vilket på ett sätt kompenseras av spontana vattenpölar.

Material bör lämnas på skolgården

Skillnaden i synen på växtmaterial tror jag uppkommer för att kunskapen om barnens materialanvändning saknas hos skötselarbetarna. Okunskapen beror i sin tur säkert på att barnperspektivet på skolgårdens skötsel ännu är ett relativt outforskat ämne. Skötselarbetarna skulle relativt enkelt kunna låta mer av materialet vara kvar på skolgården. Kastanjer och löv som bildar högar på asfalten eller längs med staketet skulle kunna flyttas in i den naturlika vegetationen, där det kan användas av barnen och så småningom brytas ner. En del av löven kan också blåsas in i buskslanten eller in i andra buskage. Klättrande ogräs i häcken kan behållas så länge de inte i någon större utsträckning hämmar häckens vitalitet. Praktiskt behöver arbetet med att försöka behålla växtmaterial på skolgården inte innebära mer arbete, eventuellt tvärtom. Genom att behålla materialet på skolgården undviker skötselarbetarna arbetsmoment som att, dels lasta materialet, dels transportera iväg det.

Mer extensiv skötsel bättre för barnen?

Den naturlika vegetationen på skolgården kan ses som den mest uppskattade gröna ytan bland barnen, men även som en relativt lättskött yta eftersom skötselarbetarna beskriver skötseln här som extensiv. En naturlig plantering kräver ofta en mer extensiv skötsel än tillexempel ett prydnadsbuskage vilket gör skötseln billigare då mindre arbete krävs. Den vilda naturen, som kan antas eftersträvas i naturlika planteringar, ger alltså barn flest och bäst möjligheter till lek samtidigt som det är just den naturlika vegetationen som skötselarbetarna på Nya Stenkulaskolan betraktar som barnens lekvegetation. Förmodligen är ofta en extensiv skötsel med regelbunden översyn tillräcklig för en naturlig vegetation vilket också skapar ett ekonomiskt incitament för den naturlika vegetationen. Därför borde skötselarbetet på skolgården sträva efter att bevara den naturlika vegetationen så orörd som möjligt.

Skolgårdsskötsel utifrån barns önskemål

Fältstudien på Nya Stenkulaskolan visar på några olikheter mellan skötselarnas och barnens syn på material och skolans vegetation. Utifrån dessa och mina egna skötselerfarenheter menar jag att det går att dra mer generella slutsatser som bör fungera på andra skolgårdar:

- Material från växterna på skolgården bör stanna inom skolgårdens område. Dessutom kan kunskapen om barns gränslösa materialanvändning göra att synen på material vidgas.
- Möjligheten till barns skapande och användning av egna platser får inte äventyras. Vegetationen på skolgården bör alltid ses som barnens vegetation. Skolgårdens växtmaterial bör alltid kunna erbjuda olika lekfunktioner och bör också därför planeras och skötas utifrån detta.
- Naturlig vegetation är att föredra på skolgårdar då den ger barn bäst och flest möjligheter till lek och som regel är mer lättskött och därigenom mer ekonomisk.

I ett större perspektiv krävs ambitioner och initiativ från tjänstemän och politiker på alla nivåer för att lyfta fram och förmedla barnperspektivet i planeringen, gestaltningen och skötseln av skolgårdarna. Ett sådant initiativ hade inledningsvis kunnat vara att ställa mer konkreta krav och mål på skol- och förskolegårdens utemiljö och därigenom understryka vikten av barns lek- och utemiljöer. Detta menar jag saknas i skollagen och den nya läroplanen som börjar gälla hösten 2011.

Fortsatta studier

Det hade varit intressant att ta med och studera skolans personal i en liknande studie för att få med deras perspektiv. Jag tror det är nödvändigt att involvera skolpersonal för att kunna genomföra och förankra förändringar i skötseln av skolgården.

En annan tänkbar studie kan inriktas mot att undersöka eventuella skillnader mellan flickors och pojkars användning av skolgårdens grönytor. Finns det skillnader som rentav kräver olika skötselinsatser på ytor beroende på vem som vistas och leker där. Hur påverkas skötseln och barnperspektivet av ett genusperspektiv?

Det hade förstås också varit intressant att utveckla studierna kring skötsel med ett barnperspektiv genom att undersöka fler skolgårdar i en mer kvantitativ studie. Ett resultat av en sådan studie skulle kunna leda till en mer konkret skötselmanual för skolgården där barnperspektivet är integrerat.

7. Referenser

- Adams, E. (1990) *A Report on the Use, Design, Management and Development of School Grounds*. Winchester: Learning through Landscapes.
- Almström, B-B., Bengtsson, A., Koinberg, S., Larsson, A. & Skotheim, E. (1981) *Använd skolgården!* Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning (Rapport T38:1981)
- Boldemann, C., Blennow, M., Dal, H., Mårtensson, F., Raustorp, A., Yuen, K. & Wester, U. (2006) Impact of preeschool environment upon children's physical activity and sun exposure. *Preventive Medicine* 42, ss. 301-308.
- Cele, S. (2005) On foot in the city of children. *Nordisk arkitekturforskning* 1 ss. 85-98.
- Cele, S. (2006) *Communicating place: Methods for understanding children's experience of place*. Doktorsavhandling. Stockholms universitet: Stockholm.
- Fine, G. A., & Sandstrom, K. L. (1988). *Knowing children: Participant observations with minors*. London: Sage Publications.
- Fjørtoft, I. (2004) Landscape as playscape: The effects of natural environment on children's play and motor development. *Children, Youth and Environments* 14 (2), ss. 21-44.
- Fjørtoft, I. & Sagie, J. (2000) The natural environment as a playground for children: Landscape description and analyses of a natural playscape. *Landscape and Urban Planning* 48, ss. 83-97.
- Google maps. Kartsök. 2011. Nya Stenkulaskolan, Östra Farmvägen, Malmö. Tillgänglig: <http://maps.google.se/> [2011-01-10]
- Grahn, P. (1991) *Om parkers betydelse*. Alnarp: Stad & Land nr 93.
- Grahn, P. (1992) *Människors behov av parker: amerikansk forskning idag*. Alnarp: Stad & Land nr 107.
- Grahn, P. (2007) Barnet och naturen. I Dahlgren L.O., Sjölander S., Strid J.P. & Szczepanski A. (red.) *Utomhuspedagogik som kunskapskälla: närmiljö blir lärmiljö*. Pozkal: Studentlitteratur.
- Grahn, P. Mårtensson, F. Lindblad, B. Nilsson, P & Ekman A. (1997) *Ute på dagis – hur använder barn daghemsgården? Utformning av daghemsgårdar och dess betydelse för lek, motorik och koncentrationsförmåga*. Alnarp: Stad & Land nr 145.
- Halldén, G. (2003) Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp. *Pedagogisk Forskning I Sverige* 8(1-2), ss. 12-23.

Kylin, M. (2004) *Från koja till plan: om barnperspektiv på utemiljön i planeringssammanhang*. Doktorsavhandling. Institutionen för landskapsplanering, SLU: Alnarp.

Lindblad, B. (1993) *Skolgården – barnens frirum: Studie av en skolgårdsmiljö betraktad ur ett utvecklingspsykologiskt perspektiv*. Gävle: Statens institut för byggnadsforskning (Rapport SB:58).

Lindholm, G. (1995) *Skolgården: vuxnas bilder, barnets miljö*. Doktorsavhandling. Institutionen för landskapsplanering, SLU, Movium, Stad & Land nr 129:1995: Alnarp.

Moore, R. C. (1986) *Childhood domain: Play and place in child development*, MIG Communications: Berkeley.

Moore, R. C. (1989) Plants as play props, *Children's Environment Quarterly*, 6(1), ss. 3-6.

Mårtensson, F. (2004) *Landskapet i leken: En studie av utomhuslek på förskolegården*. Doktorsavhandling. Institutionen för landskapsplanering, SLU: Alnarp.

Nicholson, S. (1971) How NOT to cheat children: the theory of loose parts. *Landscape Architecture Quarterly*, 62(1), ss. 30-34

Nilsson, N. (2003) *Barnperspektiv på planeringen*, IPA – Barns rätt till lek: Tierp.

Rasmussen, K. (2004) Places for children – Children's places, *Childhood*, 11(2), ss. 155-173.

Söderström, M et al. (2004) Utomhusmiljön i förskolan: Betydelse för lek och utevistelse. *Ugeskrift for læger* vol. 166/36. Tillgänglig: www.ugeskriftet.dk/LF/UFL/2004/36/pdf/VP38866.pdf [2011-01-10]

Titman, W. (1994) *Special places; special people: The hidden curriculum of school grounds*, WWF, UK/Learning through landscapes, Godalming: Surrey.